

Kerima Filan

JEDNO VRIJEME, JEDAN SVIJET¹

ONE TIME, ONE WORLD

Sažetak

Knjiga Svijet Mustafe Muhibbija, sarajevskoga kadije, autorice dr. Tatjane Paić-Vukić, izvanredno zanimljivo govori o životu u Bosni, poglavito u Sarajevu u prvoj polovini 19. stoljeća. Povod za ovu studiju bila je zbirka rukopisnih djela na arapskom, turskom i perzijskom jeziku koja je pripadala sarajevskom kadiji Mustafi Muhibbiju (umro 1854). Autorica je studiju sačinila istražujući i analizirajući bilješke koje je vlasnik zapisao na marginama i praznim stranicama rukopisa. U tim je zapisima prepoznala njegov životni svijet. Povezujući kratke podatke koje je nalazila u rukopisnim djelima i one koje je iščitavala u njegovim privatnim bilježnicama, rekonstruirala je svijet Mustafe Muhibbija. Taj je svijet prikazala kroz Muhibbijev položaj u društvu, njegov odnos prema knjizi i duhovnosti uopće te kroz njegovu privatnost. Autorica je svoje istraživanje izvanredno dobro postavila u teorijski okvir i sročila je sjajnu knjigu koja predstavlja veliki doprinos poznavanju kulturne historije Bosne.

Ključne riječi: kulturna historija, Bosna, 19. stoljeće

---

¹ Prikaz knjige Tatjana Paić-Vukić, *Svijet Mustafe Muhibbija, sarajevskoga kadije*, Srednja Europa, Zagreb, 2007, str. 267

Summary

The book The World of Mustafa Muhibbi, a Qadi from Sarajevo, by Dr. Tatjana Paić-Vukić, presents life in Bosnia, particularly in Sarajevo, in the first half of the 19th century, in an exceptionally interesting manner. The reason for this study was a collection of manuscripts in the Arabic, Turkish and Persian language that belonged to a qadi from Sarajevo, Mustafa Muhibbi (died in 1854). The author made the study by researching and analyzing notes that the owner had written down on the margins and blank pages of the manuscripts. In those notes, she recognized the world he lived in. By putting together short information that she found in the manuscripts and information she read in his private notebooks, she reconstructed the world of Mustafa Muhibbi. She presented that world through Muhibbi's position in the society, his attitude towards books and spirituality in general, and through his private life. The author placed her research into theoretical framework exceptionally well and composed a great book that is an outstanding contribution to the understanding of the cultural history of Bosnia.

Key words: *cultural history, Bosnia, 19th century*

Habent sua fata manuscripta (Rukopisi imaju svoju sudbinu). I ova je izreka, kao i sve druge izreke, poslovice i maksime, plod čovjekove duhovne zaokupljenosti i zaključuje stanovito iskustvo. Neodoljivo je prikladno podsjetiti na nju na početku prikaza knjige pod naslovom *Svijet Mustafe Muhibbija, sarajevskoga kadije*. Naime, zbirka rukopisa koju je kadija Mustafa Muhibbi, ugledni građanin Sarajeva iz prve polovine 19. stoljeća, manjim dijelom naslijedio, a većim sam formirao, bila je povod da stotinu pedeset godina nakon njegove smrti znanstvena suradnica u Arhivu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti dr. Tatjana Paić-Vukić napiše ovu studiju o kulturnoj historiji Bosne Muhibbijeve doba.

Posve je prirodno držati se starih knjiga i rukopisa kad se bavimo temama iz kulturne historije, no metodološki pristup koji je primijenila autorica *Svijeta Mustafe Muhibbija, sarajevskoga*

kadije obuhvata ne samo knjigu kao tematski zaokružen tekst nego i svaki *tekst* koji se našao u rukopisnoj zbirci *kadije* Muhibbija. Takav je pristup, inače u naučnoistraživačkom smislu veoma zahtjevan, pružio mogućnost za čudesno zanimljiv pogled u našu prošlost.

Rukopisna zbirka Mustafe Muhibbija, koju čine 163 djela na arapskom, turskom i perzijskom jeziku, čuva se od 1961. godine u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu. Tokom rada na privremenom katalogu te zbirke Tatjana Paić-Vukić je, u nastojanju da sačini biografiju vlasnika, tražila podatke u bilješkama na praznim stranicama i slobodnim bjelinama rukopisa u toj zbirci, vođena znanjem da su vlasnici i čitatelji imali običaj na takvim mjestima upisivati raznovrsne zapise. No pokazalo se, navodi znanstvenica, da ti tragovi posjedovanja i korištenja rukopisa, ispisani na osmanjskom turskom i arapskom jeziku, nude malo podataka o njihovom posljednjem vlasniku. Utvrdila je da sadržaj marginalija čine Muhibbijevi i tuđi stihovi, izreke, molitve, poslovice i slični zapisi. Samo je u kratkim ekslibrisima vlasnik Mustafa Muhibbi zabilježio pokoji podatak o sebi i svojim knjigama. Tatjana Paić-Vukić je u svim tim bilješkama prepoznala „životni svijet“ (12) njihovoga zapisivača te je svoje istraživanje usmjerila u tom pravcu.

Znanstvenica je najprije morala pomno proučiti sadržaje zapisa na marginama manuskripta, nedvojbeno utvrditi koje je sačinio Mustafa Muhibbi i izdvojiti ih iz onih koje su upisali raniji vlasnici, potom je nastojala otkriti podatke o kretanju rukopisnog djela, te je, proučavajući na taj način jedno za drugim sva djela iz zbirke, upoznavala njihovoga posljednjeg vlasnika i njegov svijet. Nadalje, znanstvenica se nadnijela nad Muhibbijeve privatne bilježnice, koje su se također našle u njegovoj zbirci. Utvrdila je kako neke bilježnice sadrže prepisane sudske dokumente, što je posve očekivano s obzirom na vlasnikovu kadijsku praksu, neke su pjesničke antologije, a neke svaštare u koje je Muhibbi upisivao različite podatke. Iščitala je sve te tekstove raznovrsna sadržaja i odčitavala njihova značenja tako što je minucioznom istraživanjem i promišljanjem uspostavljala vezu među pouzdano utvrđenim podacima i smještala ih u kontekst. Do takvog ju je rada vodio odabrani metodološki pristup mikrohistorije, „koja u središte istraživačkog zanimanja postavlja ‘slabe subjekte‘ povijesti i

naglašava važnost pomne interpretacije naoko sitnih pojedinosti“ (20). Nedovoljnost podataka u Muhibbijevim bilješkama o njegovom svijetu i svakodnevnicima znanstvenica je nadomještala raspoloživom literaturom i izvorima o životu u Bosni i u Osmanskom carstvu. *Ljetopis* Mula Mustafe Bašeskije koristila je kao važan oslonac za svoja domišljanja o svakodnevnom životu Sarajeva i mentalitetu njegovih stanovnika u Muhibbijevu doba, tim prije što je proteklo samo desetak godina od Bašeskijinih posljednjih do Muhibbijevih prvih bilježaka. Svoju je (re)konstrukciju Tatjana Paić-Vukić metodološki odlično uobličila primjenjujući, pored mikrohistorijske, i metode „nove historije“ (20). Rezultat tog temeljitog, u punom značenju riječi naučnog i istraživačkog rada, jest sjajno sročena knjiga *Svijet Mustafe Muhibbija, sarajevskoga kadije*, koja kroz „privatno i javno djelovanje pojedinca“ (12) predstavlja istinski prinos poznavanju društvene i kulturne historije Bosne.

Život u Bosni u prvoj polovini 19. stoljeća, a najviše je riječ o Sarajevu, gdje je kadija Muhibbi proveo najveći dio svoga života, u ovoj studiji pratimo upoznavajući najprije životopis „junaka ove priče“ Mustafe Muhibbija i njegov društveni položaj. Već te prve stranice nagovještavaju užitak u čitanju *Svijeta*... Sročene su neusiljenim izrazom, kao i sve naredne stranice u ovoj knjizi, posve jasno a bez suvišnih podataka koji bi tekst opteretili. To je uvodno predstavljanje Muhibbija upotpunjeno pregledom historijskih prilika u Bosni i Hercegovini toga doba. To je još jedna odlika koju želim istaknuti kao jaku stranu ove knjige – u njoj je sve kontekstualizirano. Taj je historijski pregled ne samo nagovještaj nego i garancija već na prvim stranicama da čitamo odlično sačinjenu studiju. I do predstavljanja Mustafe Muhibbija kao kadije u raznim mjestima onodobne Bosne, u Albaniji i Bugarskoj, te do pomnog komentiranja pravnih tekstova koje je posjedovao u svojoj zbirci ili zapisivao u svoje bilježnice, Tatjana Paić-Vukić čitaoca dovodi kroz opis kadijske službe u Osmanskom carstvu općenito i opis kadijskog položaja u Bosni. Slika Mustafe Muhibbija kao državnoga službenika čitaocu tako postane posve jasna.

Muhibbijev položaj u društvenoj zajednici autorica je sagledavala i kroz njegovu sklonost sufizmu. Tragom zapisa u njegovoj rukopisnoj zbirci nedvojbeno je utvrdila da je bio derviš i pret-

postavlja kako je bio uključen u neko od sufijjskih bratstava, no nije mogla pouzdano utvrditi kojega (65). Autorica objašnjava kako se Muhibbijevo očitovanje pobožnosti u duhu islamskog mysticizma ogleda i u *mahlasu* (imenu od pera) – Muhibbi – koji se „već u najranijim potpisima javlja uz njegovo osobno ime i po kojemu će njegovi potomci nositi prezime Muhibić“ (64). Muhibbija kao pripadnika društvene zajednice autorica je predstavila i uspješnim tumačenjem njegovih šturih bilježaka o druženjima i prijateljstvima. Iz bilježaka je odčitavala međukonfesionalne odnose u Muhibbijevu svijetu – i odsutnost imena nemuslimana u Muhibbijevim rukopisima u ovoj studiji nije samo konstatacija nego nalazi svoje tumačenje. Najzad, autorica se potrudila pročitati Muhibbijeve sudske zapise o njegovoj kadijskoj praksi i na osnovu tih tekstova progovoriti o ženi u onodobnom društvu, barem onoliko koliko su joj ti izvori omogućili.

Privatnu biblioteku Mustafe Muhibbija, koju su činili rukopisi i manji broj štampanih knjiga, autorica Tatjana Paić-Vukić je koristila kao građu za analizu vlasnikova odnosa prema kodeksima, putova kojima je kolala knjiga u Osmanskom carstvu i načina na koje se prenosilo znanje. Tragom sadržaja, mjestimično posve kratkih, mjestimično nešto (malo) dužih ekslibrisa, te zapisa o mjestu i načinu nabavljanja nekoga djela, autorica je kroz nekoliko konkretnih primjera pokazala put koji je knjiga prešla od ranijih vlasnika do Mustafe Muhibbija. Ti primjeri kazuju ponešto i o mjestima gdje su se manuskripti nalazili prije dospijevanja u Sarajevo i gdje su prepisani. Predstavljajući Muhibbija i kao prepisivača jednoga zbornika djela iz medicine i prava koji se nalazi u njegovoj zbirci, potom kao pjesnika koji je sačinio jedan broj *kasida*, *gazela* i epigrama na osmanskome turskom jeziku, jednu mističko-ljubavnu pjesmu na arapskom i nekoliko epigrama na perzijskom jeziku, te sadržaj njegovih bilježnica (*medžmua*), autorica rekonstruirala „načine i dosege intelektualnog djelovanja jednog naobraženog pripadnika *uleme* u osmanskoj Bosni“ (91).

Muhibbijev privatni svijet autorica Tatjana Paić-Vukić je sklapala tragom njegovih zapisa u bilježnicama u koje je upisao, šturo i bez narativnih cjelina, ponešto o porazu Husein-kapetana Gradašćevića, o pokojem pogubljenju, o proslavama rođenja prinčeva i o dolasku namjesnika. Zapisao je pokoje putovanje svojih pozna-

nika, hronostihove u povodu rođenja ili smrti članova svoje porodice, spomenuo je mjestimično iće i piće koje se uzimalo na izletima i večernjim druženjima poznatim kao sohbət-halve. Datume koje je iščitala u tim zapisima ljetopisnog karaktera autorica je iskoristila da proanalizira način na koji je Muhibbi određivao vrijeme u godini i sate u danu. Pokazala je u kojoj je mjeri poznavao zvjezdoznanstvo i prokomentirala stanje te znanosti u posljednjem stoljeću Carevine. U Muhibbijevim bilježnicama ima zapisa o biljnom i čudotvornom liječenju različitih bolesti, o sačinjavanju talismana, o proricanju. Autorica je istaknula da o čudesnome i čudotvornome u životu Muhibbija govori samo u naznakama, interpretirajući njegove zapise (166). Istraživanje joj je pokazalo kako su „u svijetu Mustafe Muhibbija supostojali islamsko pravovjerje, mistički islam te pučka religioznost sa svim svojim sinkretičkim nanosima“ (171).

Svaki naslov u ovoj knjizi uvodi u jedan pomno zaokružen, cjelovit tekst. Objedinjeni pod naslovom knjige, ti tekstovi čine međusobno povezane dijelove jedne zaokružene cjeline, ali u isto vrijeme otvorene za nova saznanja koja nauka može donijeti. Knjiga *Svijet Mustafe Muhibbija* je, na jednoj strani, svijet pojedinca – čine ga njegova djelovanja i vjerovanja. Na drugoj strani, to je svijet zajednice obojen djelovanjem i vjerovanjem pojedinaca. Tatjana Paić-Vukić je ovom knjigom pokazala kako se rukopisima može udahnuti život. I ne samo to, pokazala je kako rukopisi mogu ući u naš život.

Ovaj prikaz ne bih smatrala potpunim kad ne bih istaknula da je *Svijet...* napisan ležernim stilom, rekla bih elegantnim. Kao što svoj naučnoistraživački rad naslanja na sjajno teorijsko znanje, o čemu svjedoči impozantna lista izvora i literature na kraju knjige, te na pedantnost koja je, udružena sa znanjem, neophodna za uspjeh ovakvoga istraživanja, autorica jednako tako pedantno bira riječi i gradi krasnu rečenicu. Zadovoljstvo mi je preporučiti knjigu Tatjane Paić-Vukić *Svijet Mustafe Muhibbija, sarajevskoga kadije*, i to ne samo stručnjacima nego i širokom čitateljstvu. Stručnjacima može dodatno biti zanimljivo to što je autorica priložila popis rukopisa Biblioteke Muhibić s njihovim kratkim kataloškim opisom.